

Jale BİRSEL

ile

Salâh BİRSEL Üzerine Söyleşi

Konuşan:

Aslıhan TÜYLÜOĞLU

14 Kasım 1919'da Bandırma'da doğan Şairimizin asıl adı Ahmet Selahaddin'dir. 1931 Saint- Policiarpe İlkokulunu bitirir. Orta öğrenimini Saint Joseph Kolejinde tamamlar. Bu okulun lise kısmı İstanbul'da olduğundan, liseyi İzmir Erkek Lisesinde okur. Liseyi bitirdikten sonra İstanbul'da hem hukuk okur hem de Sümerbank'ta memur olarak çalışır.

1943'te AB Neşriyat ve ABC kitabevlerini açar. 1946'da çıkan "Tan Olayı sonucu kitabevi yıkılır. İstanbul'da iken Türk Dil Kurumu üyeliğine seçilir. Ankara Üniversitesi Basımevinin müdürlüğünü de üstlenir. 1960-1973 yılları arasında TDK Yayın Kolu Başkanlığı yapar. 43 yaşına kadar "çalışmalarına engel" olur düşüncesiyle evlenmeyen Salah Birsal Ankara'da tanıştığı Jale Hanımla 1962'nin sonbaharında evlenir.

Yoğun çalışmalar ile geçen yılların yıpratığı şairimiz kanser tedavisi görmekte iken 10 Mart 1999'da evinde geçirdiği kalp krizi sonucu yaşama veda eder.

İzmir'de bulanık bir kasım gündü. Jale Birsel ile Karşıyaka Belediyesi Şiir Atölyesinde yapacağımız Salâh Birsel'i anma etkinliği öncesi telefon ile konuştuk. Salâh Bey'in internette çok fazla fotoğrafı yoktu. Biz de hazırlayacağım görsel için fotoğrafları Jale Hanım'dan almak, kendisi ile de söyleşmek üzere onun evinde ikinci saatine randevu aldık.

Arkadaşım Fatma Aras ile verilen adresi aradık. Karşıyaka çarşısına çok yakındı Jale Birsel'in evi ama nedense bu kadar yıl Karşıyaka'da yaşamış olmama rağmen hiç girmediğim bir sokaktaydı. Adres aramak için biraz erken çıktığımızdan randevuya da erken gelmiş olduk. Jale Hanım, apartmanın zemin katında oturuyordu. Zile bastık, dış kapıyı açtı. Selamlaştık. Jale Birsel şakacı bir tavırla "*Beni yakaladınız, henüz üstümü değiştirmemiştim.*" dedi. Salona geçtik; ona, bizim erken geldiğimizi salonda bekleyebileceğimizi, giyinmesini söyledik. Jale Hanım içeriye gitti. Salon son derece muntazam, eşya kalabalığı olmayan sade, geniş bir odaydı. Sokağa bakıyordu. Önünde de geniş bir balkon bulunuyordu. Mavi berjerlere oturduk Fatma ile. Aydınlatma için kullanılan abajurlar dikkatimi çekti. Köşede, Salâh Birsel'in kitaplarının durduğu küçük bir kütüphane vardı. Bir de dört kişilik bir masa. Ben çalışmak için masayı gözüme kestirmiştim. Bir ara Jale Birsel gelerek bize al-

bümleri getirdi bakmamız için. Biz de böylece masaya yerleştik. Fotoğrafları seçmeye koyulduk.

Albümlerdeki Salâh Birsel fotoğraflarının çoğunu Jale Birsel çekmişti. Jale Hanım fotoğraf sanatçısı değildi belki ama bir tiyatro sanatçısıydı. Ankara Devlet Konservatuarı Tiyatro Yüksek Bölümünün ilk öğrencilerindendi. Okulu başarıyla bitirmiş ardından yeni kurulan Ankara Devlet Tiyatrosunda oyunlar oynamaya başlamıştı. Doksan yaşında olduğunu öğrendiğimizde çok şaşırıyoruz çünkü dinç bir insan, her işini kendisi görüyor ve belleği de çok kuvvetli. Ayrıca Salâh Birsel ile çok ilgili. Bütün yapıtlarını, yazdıklarını çok iyi biliyor. Onunla ilgili her şeyi anlatmayı çok seviyor.

Sözü elbette ki Salâh Birsel ile nasıl tanıştığına getiriyoruz. "*Sokakta.*" diyor. "*Nasıl yani?*" diyoruz. O sıralar Ankarada Turgut Özakman'ın *Kanaviçe* adlı oyununu oynuyorlar. Bir akşam, oyun çıkışı arkadaşlarıyla Sanatçılar Lokali'ne gidiyorlar. Jale Hanım uzakta tek başına oturan bir beyin kendisine baktığını fark ediyor. Önce emin olamıyor, sonra anlıyor. Biraz rahatsız oluyor ve sütunun arkasına geçerek bu bakışlardan kurtuluyor. Bu olayı unutuyor Jale Hanım. Bir gün Dramaturg arkadaşı Sevgi Sanlı ile sokakta yürürken Sevgi Hanım karşıdan gelen bir adamla tanıştı-

yor. Onun, İzmirli şair Salâh Birsell olduğunu söylüyor. Jale Hanım bakiyor ki lokaldeki adamdır bu. Sonra arkadaş çevresine giriyor Salâh Bey de. Meğer Salâh Birsell, *Kanaviçe* oyununu defalarca izlemiştir Jale Hanım için. Salâh Birsell, o sıra kırk üç yaşlarında ve hiç evlenmemiş. Evliliğin sanatına engel olacağını düşünüyormuş. Hanım arkadaşları olmuş ama evlilik istememiş. Yine arkadaşlar arasında bir gün Jale Hanım, altı aylığına Londra'ya gideceğini söylemiş. Masada laf dönüp doluşup Salâh Bey'in bekârlığına gelmiş. Ona sormuş arkadaşları: "Ne zaman evleneceksin Salâh". "Altı ay sonra" demez mi? Jale hanım "Tabii hemen üstüme alındım" diyor.

Jale Hanım, Londra'dan dönünce de Salâh Bey'den evlilik teklifi gelmediğini görür. Salâh Birsell, Jale Hanım'ın onunla arkadaşlık etmesini istemektedir ama evlilik düşünmemektedir. Bu Jale Hanım'a ters gelir. Salâh Bey, "Edebiyatla uğraşıyorum, vaktim olmaz kız isteme, nikâh işleriyle uğraşmaya" deyince Jale Hanım, "Ver nüfus cüzdanını ben uğraşayım." der. Salâh Birsell'e "Hangi güne nikâh tarihi alayım?" diye sorunca cevap ivedidir: "Yarın!". Böylece alelacele bir tören düzenlenir. Mavi elbisesi ve mavi mantosuyla Jale Birsell, "Mavi Mantolu Gelin" olur. Kardeşi bir çiçek ve çikolata getirir. Nikâh şahidi olan eniştesi gömlekleri yıkamada olduğu için yeni bir

gömlek alır. Acele işe şeytan karışır derler ya sanki öyle olur. Nikâh masasına oturduklarında Jale Hanım'a "Mehmet Sabahattin ile evlenmeyi kabul ediyor musunuz?" diye sorulur. Oysa Salâh Birsell'in adı Ahmet Selahattin'dir. İzmir'den gelen evrakta bir yanlışlık olduğu görülür. Ya evrak düzelecek sonra nikâh kıyılacaktır ya da nikâh Mehmet Sabahattin ile kıyılıp sonra düzeltilecektir. Jale Hanım "Kıyılın!" der. "Sen misin evlenmeden o eve gelmem diyen... Bir hafta Salâh bekâr, ben başka bir adamla evli olarak kaldık o evde!"

Jale Hanım'ın babası Ferudun Ayata, bir tiyatro tutkunu imiş. Küçük yaşlardan itibaren Jale Hanım'ı da halkevlerindeki oyunlara götürmüş. Belki bu yüzden Jale Hanım'ın Ankara Devlet Konservatuarına girmesine engel olmamış. Jale Birsell, halkın aydınlanmasında büyük katkısı olan halkevlerinin, bir de köy enstitülerinin kapanmasına çok üzöldüğünü belirtiyor.

"Salâh Bey nasıl bir âşıktı?" diye soruyorum. Jale Hanım: "Hep âşıktı o." diyor. "Sonradan ben de tanıdım, sevdim onu. Çok asil bir insandı, çok hakseverdi. Hanımları kırmamasını bilirdi. Kadınlara eziyet edenlere çok kızardı. Bir de sanatın gereklerini yapmadan sanatçı geçinenlere kızardı."

"Önceleri çok kıskançtı. Hatta ilk defa beraber sinemaya gittiğimizde

bir de baktım Salâh bir adamın yakasından tutmuş. Çok şaşırdım. Hiç yakıştıramadım tabii. Çok efendiydi çünkü. Sonradan konuştuğumuzda 'Adam sana bakıyordu.' dedi. Hiç kavgacı hâlini görmemiştim. Sonradan da görmedim bir daha. Beni tanıdı güvendi çünkü. Ben de onun güvenini kazanmak için her şeyi yaptım. Nezihe Meriç, Leyla Erbil gibi arkadaşlarımla gezmeye gidince bile eve erken dönerdim. Geçimimizde hiç zorluk yaşanmadı. O da edebiyatçı arkadaşlarıyla yemeğe çıktığı zaman bir buçuk, iki saat sonra eve gelirdi."

Salâh Birsel'in deneme ve şiirlerindeki alaycılığına bakarak onun esprili bir insan olup olmadığını soruyorum Jale Birsel'e: "Esprilerle anlaşırdık, birbirimize takılarak başkalarının kavga konusu yaptığı şeyleri eğlenerek çözerdik." diyor.

İlk günler Jale Hanım, Salâh Birsel'in pek yazmadığını fark etmiş. "Beni oyalamak için odaya girip yazı yazmıyor, ben yokken de sadece okuma yaptığını söylüyordu. Dedim ki: 'Sen niye yazmıyorsun?' 'E ben yazarken sen o zaman boş kalacaksın.' dedi. Ona dedim ki: 'Ben de sanatçıyım. Ben kendimi oyalamasını bilirim.' Ben de okuyordum zaten. 'Sen yazını yazacaksın ben de oyunlarımı çalışacağım.' dedim." Jale Hanım'ın da sanatçı olması Salâh Bey'e anlayışlı davranmasını sağlar. Böylece Salâh Birsel'in korktuğu gibi evlilik,

yazma verimliliğini düşürmez aksine artırır. "Salâh evde özgürdü, çalışma alanını, saatlerini kendine göre ayarlardı. Evde istediği yere kitap koyma müsaadesi verilmişti. Yatak odasına kadar kitap rafları yaptır-mıştık. Çok kitabı vardı çünkü. Onun rahat edeceği rahatça çalışacağı bir düzen kurdum. Bu yüzden bütün arkadaşlarına benim ona geniş imkân verdiğimi söylerdi. O, sabah erken kalkar. Geceden düşündüklerini yazmaya başlardı. Hiç rahatsız etmezdim. Ben kalktığımda da 'Bir kahve yapayım' derdi. Ben yapayım derdim. O, 'Yok ben kafamı bir açayım.' derdi çünkü iki üç saat çalışmış olurdu. Her zaman ve her yerde okurdu bir kere. Okurken de çok not alırdı."

Salâh Birsel'in çalışma disipli-ninde okumanın büyük yeri vardır. "Yazmadığı zamanlar sürekli okurdu." diyor Jale Birsel. Salâh Birsel denemelerine çalıştığı zamanlar çok farklı kaynakları okur, bu okumalardan sürekli notlar alır. Kendisini " Sözcük Koordinatörü" olarak niteleyen Salâh Birsel; çok az kullanılmış ke-limeleri bulur, onları da çoğunluk-la sözlük anlamı dışında kullanırdı. Jale Birsel onun bu yönüne de dik-kat çekiyor: " 'Sözcük uyduruyorsun' derlerdi ona, o da 'uydurumuyorum, bu sözcükler zaten var' diyordu ama onların anlamlarını değiştiriyordu, farklı kullanıyordu."

"Salâh çok iyi Fransızca bilirdi."

diyor Jale Birsel. “Fransızca dergi ve kitaplar okurdu. Çok iyi de konuşurdu ama konuşacak kimse bulamazdı. Evlendikten bir süre sonra Paris’e gittik. Orda herkes onun Fransız olduğunu zannetti. Bir keresinde İtalya’da, onun İtalyanlarla konuştuğunu gördüm. ‘Sen İtalyanca biliyor muydun?’ diye sorduğumda. ‘Yazıldığı gibi okunuyor’ dedi.”

Her ikisi de sanatçı olduğu için evde sanat üzerine konuşup konuşmadıklarını soruyorum. Jale Hanım, Salâh Birsel’in tiyatroya çok meraklı olduğunu belirtiyor. Gençliğinde, arkadaşı Ragıp Haykır’la beraber tiyatro sınavına girmek istemiş ama ailesi izin vermemiş. Jale Hanım; Salâh Bey’in yazılarını, şiirlerini okuduğunu, eleştirilerini söylediğini, Salâh Bey’in de onun oynadığı oyunları izleyip eleştirdiğini söylüyor. Beraber Fransız Kültür Derneğinde çok güzel filmler izlemişler. Salâh Birsel, kitaplarına isim koyarken Jale Birselle danışır ama onun seçtiğini değil de yine kendi seçtiğini koyarmış. Jale Hanım bazen Salâh Bey’in yeni yazdığı bir şiirde bir sözcüğü eleştirir, beğenmez, bunun üzerine Salâh Bey o sözcüğü savunmuş ama üç dört gün sonra o sözcüğü değiştirdiğini görmüş Jale Hanım. Salâh Bey, Jale Birselle turne anılarını yazmasını salık vermiş zaman zaman. Jale Birsel onun şiirlerini seslendirdiğinde çok beğenirmiş. “Kendi de çok güzel okurdu

kendi şiirlerini.” diyor.

Jale Birsel mutfağa gidip çilek aromalı şarap ikram ediyor bir ara. Çok hafif alkol oranı olan bu içeceği ilk defa içiyorum, pek hoşuma gidiyor. Konuşmanın başından beri de sigara içmemişim. Evde kızının içtiğini benim de içebileceğimi söylüyor.

Salâh Birsel’in bazı şiirlerinin, bizim bilmediğimiz öyküleri vardır. “Değişik bir öyküsü olan bir şiiri aklınıza geliyor mu?” diye soruyorum. Jale Hanım, Kikirikname şiirinin, Missouri Zırhlısı’nın 1946’da Amerikan Büyük Elçimizin naşını getirdiği gün, devlet büyüklerinin yaptığı törende davranış ve tutumlarını eleştirmek için yazıldığını söylüyor. Şiiri de bize okuyor. Bu bilgiyle şiir daha bir anlam kazanıyor.

Salâh Birsel’in sanatçı arkadaşlarını, onlarla ilişkilerini soruyorum. “Hangi şairleri severdi örneğin?”

Birçok yazar ve şairle arkadaştı Salâh Birsel. Gençlik döneminde Orhan Veli, Sait Faik, Melih Cevdet Anday... Sabahattin Kudret Aksal en yakın arkadaşlarındandır. Türk Dil Kurumu üyesi olunca Ankara’ya taşınmış yaklaşık on yıl Ankarada kalmıştır. İstanbul’u hep özler. 1972 yılında emekli olur ve Jale Hanım da mesleğini çok sevdiği hâlde emekliye ayrılır, beraber İstanbul’a yerleşirler. Sevdiği şairleri şöyle sıralıyor Jale Hanım: “Edip Cansever, Cemal

Süreya, Turgut Uyar, Ahmet Oktay, Behçet Necatigil..." Ahmet Oktay'ın şiirlerini, Melih Cevdet Anday'ın Gizli Emir isimli romanını çok sevmiş. Günlüklerinde B. N. olarak geçen, Behçet Necatigil'in ölümüne çok üzüdür Salâh Birsel. "Necatigil günde dört paket birinci içirmiş. Salâh onun ölümünden sonra sigarayı bıraktı."

Şair, yazar arkadaşları ile Ören'deki yazlıklarında da buluşurlarmış yazın. Asım Bezirci, Aziz Nesin, Oğuz Tansel, Fakir Baykurt, Sabahattin Kudret Aksal bunlar arasındadır.

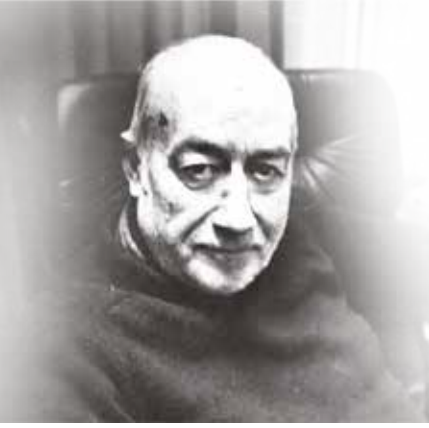
Salâh Birsel genellikle evde içmeyi severmiş. Dışarıya çıktıklarında da yemeği yer yemez eve dönmek istermiş. Zaten çok nadir ve içse içse bir kadeh içermiş. "Cacıkla rakı içmeyi severdi. Cacık yapmışsam bir kadeh rakı koyar içerdik. Evimizde pek içki olmazdı. Arkadaş toplantılarından kalanlar olurdu."

Salâh Birsel'in büyük bir kitaplığı olduğunu düşünüyor ve Jale Birsel'e, kitapları nasıl değerlendirdiklerini soruyorum. "Fransızca kitaplarını Galatasaray Kütüphanesine verdik. Orda asma katta Haldun Taner'in kütüphanesinin karşısında bir Salâh Birsel Kütüphanesi yaptı-

lar. Eski Türkçe kitaplarını Ferudun Andaç'a verdik. Tiyatro ile ilgili kitaplarını da Hülya Nutku aracılığıyla 9 Eylül Üniversitesine bağışladık. Kalanların bir kısmını Ege Üniversitesine bağışladık. Bir kısmını ise torunum için ayırdım. Üniversitedeki kütüphane açıldı mı henüz bilgin yok." Sözün burasında Salâh Bey'in kitaplarının Sel Yayıncılık tarafından tekrar basılmaya başlandığını da müjdeliyor. Yeni baskısı çıkan kitaplardan bize hediye ediyor.

Salâh Birsel, İstanbul'da kaldığı son yıllarında, perşembe geceleri edebiyat matinelere düzenler. Gençlerle ilgilenir. Bu çalışmaların bir kısmına Jale Birsel de katılır. "Gençlerin şiirlerini okur eleştirirdi. Şiirde başarılı olmadığını düşündüğü bazı gençleri düzyazıya teşvik ederdi. Bu toplantılara İstanbul'da bulunan şair arkadaşları da zaman zaman katılırdı."

Jale Birsel, Salâh Birsel'e yazı ve şiirlerinde kendisinden bahsetmesini rica etmiş. Salâh Bey bazen "Bekâr bir adam gibi yazıyorum yazılarımı." diye isyan edermiş. Jale Hanım, şiir yazmadığını yazdığı tek şiirin Salâh Bey'in ölümünden sonra onun "Hacivat" şiirine yazdığı nazire olduğunu söylüyor. Bu şiir ve nazire şöyle:

Hacivat

*Ne yapar çileli Hacivat şimdi mezarda
Dayak mı yer gene Karagöz'den o yerde
Yoksa çay mı pişirir pilav ya zerde
Ne yapar çileli Hacivat şimdi mezarda*

*Büyük hayalleri yoktu zaten hayatta
Bozuk düzen bir ev üstelik Balat'ta
Şaşırmaya kalkmamıştır bu yüzden Arafat'ta
Dedim ya tokgözlüydü zaten hayatta*

*Kaldıysa tuhaflığı kalmıştır perdede
Çektiklerine gülünüyor hâlâ memlekette
Zekası ki dolaşırdu üç beş dilde
Ne yapar çileli Hacivat şimdi mezarda*

Salâh Birsel

SALÂH BİRSEL

*Ne yapar SALÂH BİRSEL şimdi o diyarda
Kitap mı okur gene o yerde
Yoksa şiir mi yazar, günlük ya da deneme
Ne yapar yazar SALÂH BİRSEL şimdi oralarda*

*Büyük hayalleri yoktu zaten hayatta
Şingir Mıngır Boğaziçi, Nezleli Karga
Şaşa kalmamıştır bu yüzden Arafat'ta
Dedim ya yazacağımı yazdı zaten hayatta*

*Kaldıysa tuhaflığı kalmıştır dünyada
Ah Beyoğlu Vah Beyoğlu
Üçgeni Dört Köşeli, Zencisi Şişede
Paf ve Puf, Köçekçeler
Rumba da Rumba*

*Yazdıkları hâlâ okunuyor, gülünüyor memlekette
Zekâsı ki dolaşırdu üç beş dilde
Yalnızlığın Kurutulmuş Bahçesinde
Ah SALÂH BİRSEL vah SALÂH BİRSEL
Ne yapar acaba şimdi oralarda?*

O... BURALARDA

Jale Birsel

“Şair yeni bir beğenisi olan adamdır.” diyen Salâh Birsel’in şiirlerinde bu yeni beğeniyi sunması zor olmamıştı. “Edebiyatsız edebiyat yapmak” istediği için sıfatlardan benzetmelerden uzak ama aynı zamanda zekâ ile kurgulanmış şiirlerinde duygu aktarmanın başka yollarını denemiş bir şairimizdir. Çok yönlü bir edebiyat ustasıdır. Şiirlerinin yanında düzyazılarında da dil ustalığını kullanır. Uzun okumaların/araştırmaların ürünü olan denemeleri, aynı zamanda çok az kullanılmış; onun “Anka kuşu” dediği yazı diline pek geçmemiş sesi, rengi güzel; sözcük ve deyimlerimizi taşıyan dili ısıttığı, kulağımızın pasını sildiği son derece kıvrak, neşeli, zekâ dolu yazılardır. Bu yoğun emek-zekâ-kültür ürünü yazılarıyla edebiyatımızın deneme alanındaki ustaları arasında yerini almıştır. “*Alay ve yergi benim iki elimdir.*” der Salâh Birsel. Çocukluğunda şair Eşref’in şiirlerini babasından dinleyerek büyüyen bir şairin böyle düşünmesi; şiirde ve düzyazılarında, anlıkçılık kadar Humor ve ironiye de yer vermesi kaçınılmaz oluyor.

Salâh Birsel ile hayattayken tanışmamış olsak da Jale Birsel’in ilgisi, nezaketi ve sorularımıza verdiği cevaplar ile Salâh Bey ile tanışmış gibi mutlu ayrılıyorz ustanın evinden.

Söyleşide adı geçen şiir:

KİKİRİKNAME

*Sizinkisi de gülmek mi a kikirikler
Gülünce şöyle sunturlu gülmeli
Bir iki üç dişleri göstermeli
Sırıtmalı değil zangır zangır gülmeli*

*Yakaları kolalatmalı bir iki üç
Bir iki üç başları doğrultmalı
Boşuna değil bu öğütler inanın
Gülünce sabah akşam gülmeli*

*Ceketler kavuşturmalı bir iki üç
Köşelerde değil ortalarda gülmeli
Düğmeleri parlatmalı zamanında
Gülünce şapkalarla gülmeli*

*Bir iki üç sayıyla bükülmeli
Sırayla değil hep birden gülmeli
İşin bütün inceliği burda a kikirikler
Gülünce dişleri göstermeli*

Sâlah BİRSEL